

33.4.1.2.4. Algoritmul utilizării metodei globale a lecturii explicative

Lectura este o metodă de învățare, un instrument de muncă intelectuală pe care profesorul îl utilizează singur sau împletit cu alte metode, tradiționale sau moderne, în abordarea textului literar. Astfel, lectura explicativă poate fi văzută ca un complex de metode – conversația, explicația, demonstrația, povestirea, jocul de rol etc. – ce vizează citirea textului în vederea înțelegerii lui.

O etapă premergătoare necesară organizării și desfășurării lecturii explicative, după alegerea textului-suport din manual sau din alte surse didactice, este lectura realizată de cadrul didactic, „lectura sistematică” (Roșu-Stoican, 2010b), care poate presupune parcurgeri multiple ale textului, în manieră solitară sau dezbătându-l cu alți profesori. Relectura textului implică o vigilență extremă, o atenție susținută acordată limbajului artistic. Reperajul semnificațiilor generate de text este strâns legat de nivelul formării profesorului, acesta cunoscând suficient textul în măsura în care va fi capabil să facă față ipotezelor interpretative ale elevilor, la care s-a gândit sau nu el însuși, să răspundă la sugestiile elevilor în legătură cu ansamblul textului sau doar cu o componentă a lui.

În acest mod, elevii vor fi ghidați spre a descoperi ei înșiși ideile textului citit, a formula observații proprii, a fi toleranți față de opiniile celorlalți, înțelegând faptul că un text literar poate fi citit și interpretat în mai multe moduri, poate transmite sentimente și trăiri în funcție de fiecare cititor în parte.

33.4.1.3. Predarea unui text literar în proză desfășurată pe patru ore

- *Ora I – Lectura activă a textului* – în care se urmărește: exersarea lecturii, înțelegerea textului, conștientizarea elementelor de construcție a comunicării: stratul lexical, stratul fonetic, stratul ortografic.
- a. *Considerații despre autorul textului* – se poartă discuții despre autor, se pune în rețea textul respectiv cu alte texte cunoscute ale acestuia, se fac succinte precizări referitoare la activitatea sa literară, se prezintă, după caz, imaginea autorului.
- b. *Analiza ilustrațiilor din manual* – se pot face predicții referitoare la tema textului, în strânsă corelație cu titlul, care poate fi semnificativ (de exemplu, locul acțiunii, timpul, personajele, întâmplarea etc.).
- c. *Lectura integrală a textului* – reprezintă primul contact al elevilor cu textul literar, deci este necesar a fi realizată corect și expresiv, pentru a înțelege cât mai multe din semnificațiile transmise. Prin urmare, lectura se poate face de către profesor, care va realiza o citire model, sau de către un elev care citește bine și cu intonație. Această ultimă opțiune poate fi folosită cu beneficii reale abia în ultimele două clase ale ciclului primar, în situația în care elevii, pe baza unei practici susținute, pot să se angreneze într-o lectură conștientă la prima vedere.
- d. *Identificarea cuvintelor necunoscute de către elevi* (lectura în gând a textului). Prin lectura individuală în gând, în ritm propriu, fiecare elev se confruntă cu propriile necunoscute și limite, conștientizând rolul cuvântului în construirea sensului enunțului. El identifică pasajele în care înțelegerea are nevoie de clarificări, în care este nevoie de precizări privind codul limbii, astfel încât decodificarea să fie completă și lipsită de ambiguități.

e. *Explicarea cuvintelor necunoscute și formularea de enunțuri cu acestea*

Prin relevarea semnificațiilor de către profesor sau de către colegii care cunosc sensul cuvintelor și expresiilor selectate, elevul va parcurge un proces mental de contextualizare a informațiilor noi, fie că este vorba de cuvinte, fie de expresii. El va fi pus în situația de a-și îmbogăți și fixa vocabularul, urmând ca în orele următoare să aibă ocazia de a-și lărgi vocabularul activ cu termenii noi, folosindu-i pe mai departe și în alte contexte, fie în școală, fie în afara ei.

Un alt aspect de care trebuie să se țină cont este existența în text a cuvintelor poli-semantice. Se cunoaște prea bine faptul că un cuvânt nu-și dezvăluie pe deplin sensul decât în context. Astfel, o adevărată provocare o aduc nu neapărat cuvintele „dificile”, nou întâlnite, cât acelea cunoscute, care își activează în text sensuri necunoscute. Astfel, insistăm pe ideea ca, în acest moment al lecției, profesorul să aibă în vedere, atât cât permite nivelul de vârstă al elevilor, evidențierea cuvintelor cu sensuri figurate, deci conotația ca fenomen lingvistic și literar, sau figurile de stil, „expresiile frumoase” în accețiunea elevilor.

f. *Exersarea lecturii* constituie un moment important, pe de o parte, pentru formarea deprinderilor de decodare a codului limbii prin formarea câmpului vizual, dar și, pe de altă parte, pentru înțelegerea mesajului oferit de textul literar. Este de dorit ca în această etapă să fie implicați toți elevii din clasă, astfel încât, în timp cât mai scurt, să dobândească o citire corectă, conștientă, fluentă și expresivă a oricărui text.

Citirea corectă reprezintă parcurgerea cuvintelor fără a le silabisi, fără repetări de sunete, silabe ori cuvinte întregi, pronunțarea corectă a acestora, lecturarea în mod independent, fără sprijin.

Citirea conștientă presupune ca elevul să înțeleagă mesajul transmis de textul lecturat.

Citirea fluentă înseamnă parcurgerea textului în ritm propriu, fără întreruperi sau pauze prea mari. La clasa a IV-a elevul trebuie să citească fluent un text la prima vedere, indiferent de faptul că acesta este literar sau nonliterar.

Citirea expresivă impune folosirea intonației în funcție de semnele de punctuație și transmiterea prin intermediul comunicării nonverbale și chiar paraverbale a unor informații privind sentimentele, stările de spirit și afective sugerate de text.

- Lectura pe fragmente logice – este ghidată de profesor, în funcție de înțelesul fiecărui segment. Aceste fragmente vor fi, în orele următoare, examinate pentru a extrage ideile principale și pentru a alcătui planul de idei.
- Lectura în lanț – reprezintă momentul în care fiecare elev are ocazia de a citi un enunț întreg și de a-și exersa deprinderile de lectură. Astfel, se va începe lanțul de la un elev și, pe rând, fiecare va urmări derularea textului și va citi atunci când va veni momentul. Scopul este ca fiecărui copil să-i vină rândul la citit, profesorul având ocazia să observe progresele făcute de elevi sau dificultățile individuale. Dacă, după ce au citit toți copiii, mai există un fragment din text neparcurs, lanțul se poate relua până la finalizare.
- Lectura ștafetă – va reprezenta un moment în care se va verifica atenția și concentrarea elevilor. Lectura va începe de la profesor, care va citi un fragment și va preda ștafeta unui elev, care, la rândul lui, după ce a citit, va numi un alt coleg. Șirul va continua până se va termina de parcurs textul. În cazul în care scopurile didactice o impun, profesorul poate numi elevii care preiau ștafeta, prin acest demers urmărindu-se anumiți elevi care au nevoie de mai mult exercițiu.

- Lectura selectivă – reprezintă un pas important în verificarea înțelegerii textului. Prin urmare, profesorul va solicita lectura anumitor fragmente pe care elevii vor trebui să le identifice după solicitări de tipul : *Citiți fragmentul în care este descris personajul ! ; Citiți fragmentul în care este precizat locul în care se petrec faptele !* etc. În funcție de lejeritatea cu care elevii se vor orienta în text pentru a identifica precis fragmentul cerut, profesorul va decide dacă aceștia au înțeles mesajul. În cazul în care vor identifica cu greutate sau eronat segmentul respectiv, se poate relua lectura textului.
 - Lectura pe roluri – constituie o etapă intermediară spre lectura expresivă a textului. Acest moment poate să-și găsească locul și mai spre finalul orei. Elevilor li se vor distribui roluri : personajele și naratorul/povestitorul, acest lucru contribuind la conștientizarea locului fiecăruia în acțiune și, prin aceasta, la înțelegerea mesajului.
- g. *Formularea de întrebări și răspunsuri pe baza textului* – reprezintă un moment fundamental al înțelegerii textului literar, un pas important spre interpretarea acestuia. Pot fi folosite întrebările din manual sau alte întrebări formulate de cadrul didactic. Acestea pot viza aspecte diferite : derularea acțiunii textului în momentele principale (pe cât posibil, momentele subiectului), detaliile poveștii, construirea unui sens posibil, a unei învățături/morale.
- Întrebarea pe marginea textului trebuie înțeleasă ca un instrument absolut necesar pentru verificarea comprehensiunii (Tauveron, 2002, pp. 88-92), care permite :
- identificarea și rezolvarea unor probleme de înțelegere ;
 - favorizarea interacțiunii elevului cu textul ;
 - antrenarea elevilor să fie creativi pe marginea textului.
- Astfel, rolurile îndeplinite de întrebări sunt :
- de control al comprehensiunii ;
 - de reflecție și interpretare ;
 - de creație și comunicare.
- În funcție de natura lor, întrebările pe marginea textului pot fi :
- Întrebări ce urmăresc înțelegerea textului și atenția la detalii : prin acestea profesorul „prelevează” informații generale sau de detaliu, asigurându-se că elevul a înțeles ce a citit ;
 - Întrebări ce urmăresc interpretarea textului – se sprijină pe o interpretare a textului, pe lansarea unor opinii și judecăți de valoare în legătură cu textul, pe puncte de vedere diferite, chiar divergente ;
 - Întrebări care permit o abordare transtextuală și intertextuală – prin corelarea textului cu alte opere parcurse, care propun teme, motive, personaje, situații similare etc. ;
 - Întrebări de argumentare a opiniei – cu ajutorul cărora elevii învață să-și exprime un punct de vedere și să și-l susțină (Roșu-Stoican, 2011) ;
 - Întrebări care presupun creativitatea – prin care li se cere elevilor să proiecteze și să opereze schimbări la nivelul textului dat după propria imaginație și disponibilitate.
- O condiție pe care trebuie să o îndeplinească întrebările este aceea de a fi clare, lipsite de echivoc, pentru a nu pune elevul în imposibilitatea de a înțelege ce se așteaptă de la el, la ce aspect se face referire.
- h. *Exerciții de identificare a elementelor de construcție a comunicării* (ortograme, sinonime, antonime etc.). Textul literar furnizează ocazii numeroase de exploatare

în favoarea exersării, în funcție de clasă și programă, a diferitor aspecte ale construcției comunicării. În prima oră dedicată predării unui text literar, însă, nu vor fi organizate decât momente scurte, care să contribuie la consolidarea unor deprinderi și cunoștințe deja achiziționate, fără a se insista pe acestea.

- i. *Lectura expresivă* („model”) a textului – se face în finalul orei, după ce înțelegerea textului este completă, astfel încât să fie posibilă citirea cu modularea vocii. Lectura model poate fi realizată de un elev care citește frumos sau chiar de cadrul didactic.

— *Ora a II-a*

- a. *Lectura integrală a textului* – care are scopul de a reactualiza conținutul studiat ora precedentă.
- b. *Explicarea titlului* – elevul trebuie să înțeleagă că acest element paratextual anticipează mesajul transmis de text, concentrându-l și creând așteptări cititorului. De multe ori, se alege și se citește o carte doar prin simpla apreciere a titlului. Astfel, elevii vor fi ghidați să observe și să analizeze titlul textului, forma lui (dintr-un singur cuvânt, o expresie sau chiar un enunț) și conținutul acestuia (semnificația). El poate reprezenta numele personajului/personajelor principale, locul desfășurării acțiunii, o sinteză a întâmplării principale etc. Astfel, li se cere copiilor să explice titlul, să scrie mesajul transmis de acesta sau să îl redea, după caz, printr-un proverb.
- c. *Identificarea elementelor de conținut* – elevii vor fi dirijați prin întrebări sau sarcini diverse (de exemplu prin harta povestirii) să identifice elemente de tipul: locul desfășurării acțiunii, timpul, personajele, tema, subiectul, conflictul, rezolvarea conflictului. Profesorul atrage atenția elevilor asupra conduitei personajelor, a aspectelor educative transmise de text, dar și asupra expresivității textului.
- d. *Evidențierea structurii textului* – a modurilor de expunere prezente: narațiunea (povestirea), dialogul, descrierea.
- e. *Segmentarea textului în fragmente logice* – se va urmări organizarea acestuia în paragrafe și identificarea fragmentelor cu un anumit grad de unitate logică.
- f. *Extragerea orală a ideilor principale ale textului* – formularea ideilor principale pentru fragmentele delimitate se realizează prin intermediul întrebărilor în trei pași:
 1. Se stabilește subiectul fiecărui fragment. Profesorul adresează întrebări de tipul : *Despre ce se vorbește în fragment ? Care este subiectul ?*, iar elevii răspund.
 2. Profesorul identifică în răspunsul elevilor elementele cele mai importante, eliminând detaliile inutile. Poate face acest lucru tot cu ajutorul elevilor, prin intermediul întrebărilor : *Care sunt cele mai importante informații despre... ?*
 3. Profesorul formulează ideea principală pentru fiecare fragment. După ce elevii s-au acomodat cu procedeul, pot fi solicitați și ei să le formuleze.
- g. *Formularea ideilor principale în scris și alcătuirea planului de idei*. Formularea ideilor principale se poate realiza ca propoziție enunțiativă sau sub formă de titlu. În construirea acestora, este indicat să se țină cont de următoarele : să se utilizeze verbele la timpul prezent (în cazul ideilor de tip enunț) ; să se elimine detaliile care nu sunt absolut necesare ; să se evite aprecierile personale, comentariile și interpretările. În final, se citește integral planul, pentru a se realiza sinteza de idei a textului.

— Ora a III-a

- a. *Alcătuirea în scris a planului dezvoltat de idei* – implică apelul la detalii semnificative. Astfel, din ideile principale ale fiecărui fragment, se pot desprinde ideile secundare. Acest lucru se poate realiza parcurgând pașii următori pentru fiecare secvență :
 - relectura fiecărui fragment ;
 - raportarea fragmentului la ideea principală deja formulată ;
 - identificarea în fragment a informațiilor relevante care susțin ideea principală – prin întrebări de tipul : *Cum reușește să ajungă... ? , Unde se află... ? Cum era personajul... ? ;*
 - formularea ideilor secundare, 2-3 la număr ;
 - alcătuirea în scris a planului dezvoltat de idei.
- b. *Povestirea orală a textului după planul dezvoltat de idei.*
- c. *Povestirea în scris a unui fragment la alegere* – a unui fragment căruia îi corespunde o idee principală și câteva secundare.
- d. *Elemente de caracterizare a personajelor* – prin intermediul întrebărilor, elevii vor fi îndrumați să realizeze oral caracterizarea personajelor, concentrându-se pe detaliile de portret fizic și moral.
- e. *Evidențierea învățăturilor textului* – prin reliefarea valorilor morale, patriotice, civice care se pot desprinde din textul studiat.
- f. *Sintetizarea textului* – realizarea orală a rezumatului textului discutat.

— Ora a IV-a

- a. *Relectura integrală a textului.*
- b. *Realizarea rezumatului în scris* – cu sprijinul planului dezvoltat de idei realizat ora precedentă.
- c. *Elementele de construcție a comunicării* : ortograme, relații de sens între cuvinte, părțile de vorbire studiate.
- d. *Activități creative pe marginea textului* – cum ar fi : predicțiile, ipotezele avansate de elevi, formularea unor soluții originale pentru a ieși din situațiile dificile, continuarea poveștii, schimbarea titlului, înlocuirea unui personaj cu un altul, din alt text/din realitate/inventat, eliminarea unui personaj, transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă. Se pot realiza produse ale activității elevilor pe marginea textului, care să implice creativitatea : desene, jurnal de cititor, afiș, semn de carte, reclamă, joc de rol, teatru de păpuși, teatru de umbre, puzzle, jucării, jocuri, pantomimă etc.

33.4.1.4. Predarea unui text versificat desfășurată pe patru ore

În ceea ce privește predarea textului versificat, este necesar să facem o precizare : o parte a etapelor de abordare a textului în proză vor fi valabile și în acest caz, deci nu vom relua indicațiile date mai sus. Vom insista doar pe aspectele care vizează specificul predării unui text în versuri.

— Ora I

- a. *Considerații despre autorul textului.*
- b. *Analiza ilustrațiilor din manual.*
- c. *Lectura expresivă/recitarea model.*

- d. *Identificarea cuvintelor necunoscute de către elevi.*
- e. *Explicarea cuvintelor necunoscute și formularea de enunțuri cu acestea* – poate mai mult decât în situația unui text în proză, acum se pune accentul pe polisemantism și conotație, precum și pe valorile expresive ale limbajului. Se va urmări ca elevul să înțeleagă diferența dintre cele două tipuri de comunicare artistică, proza și poezia, conștientizând, pe de o parte, constrângerile formale ale celei din urmă, dar și posibilitatea de a crea emoție. Poezia, într-o măsură mai mare decât proza, solicită potențialul infinit al limbajului, respingând exprimările plate, banale, utilitare, stereotipile și formulele uzate. Astfel, elevii vor observa, vor identifica, vor explica, vor folosi în propriile contexte și, în ultimă instanță, vor crea, după model, formule poetice sugestive, „expresii frumoase”, înțelegând că limbajul poate fi folosit și în alt mod decât în dimensiunile sale utilitare, funcționale, în exprimarea convențională, obișnuită (Roșu-Stoican, 2010a, pp. 18-19).
- f. *Lectura activă a textului* – va parcurge etapele standard ale exersării, însă va urmări și formarea competenței de recitare, prin exersarea rostirii expresive, a intonației și a ritmului.
- g. *Formularea de întrebări și răspunsuri pe baza textului.*
- h. *Exerciții de identificare a elementelor de construcție a comunicării*: relații semantice, ortografie și punctuație, părți de vorbire studiate.
- i. *Lectura expresivă.*

— *Ora a II-a*

- a. *Relectura textului.*
- b. *Explicarea titlului.*
- c. *Evidențierea ideilor poetice desprinse din poezie* – se realizează dirijat, cu ajutorul întrebărilor adresate de profesor, pentru fiecare strofă în parte, de tipul: *Ce descrie poetul în strofa... ?*.
- d. *Precizarea structurii specifice a textului versificat* – secvențe, strofe, versuri. Se pot observa și identifica, într-o anumită măsură, elemente de prozodie ca rima.
- d. *Identificarea modalităților de expunere artistică* – descrierea și, în cazul poeziilor marcate de trăsăturile genurilor liric și dramatic, narațiunea și dialogul.
- e. *Identificarea imaginilor artistice* – care se adresează privirii (vizuale), auzului (auditive), de miros (olfactive), de gust (gustative), care se referă la atingere (tactile), imagini care sugerează mișcarea (dinamice) sau lipsa mișcării, încremenirea (statice).
- f. *Exersarea recitării și memorării.*

— *Ora a III-a*

- a. *Lectura expresivă a textului.*
- b. *Reluarea ideilor și mesajului transmis de text.*
- c. *Identificarea procedeelelor artistice (figurile de stil) din text* – se realizează în mod intuitiv, fără a preciza modul în care funcționează acestea, cum se formează și care este structura lor. Profesorul poate adresa întrebări de tipul:
 - *Care sunt însușirile naturii, lacului, pădurii, anotimpului toamna... etc ?* – pentru epitet;
 - *Cu ce este comparat/comparată... ?* – pentru comparație;
 - *Cum mai este numit cerul/norul/soarele... etc. ?* – pentru metaforă;
 - *Care sunt însușirile omenești pe care poetul le atribuie pădurii/iernii/... etc ?* – pentru personificare.